

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Ženská obřízka jako problém lidských práv

Andrea Švihořiková

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Ženská obřízka jako problém lidských práv

Andrea Švihoříková

Vedoucí práce:

PhDr. Tereza Zíková, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, listopad 2014

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Tereze Zíkové, Ph.D. za vedení mojí bakalářské práce. Dále Západočeské univerzitě v Plzni, že jsem na ní mohla studovat a obohatit si tak život o mnoho zajímavých poznatků a lidí.

Obsah

ÚVOD	1
1 LIDSKÁ PRÁVA.....	3
1.1 Historie lidských práv.....	4
1.2 Antropologie a lidská práva.....	7
2 LIDSKÁ PRÁVA ŽEN A ŽENSKÁ OBŘÍZKA.....	11
2.1 Ženská obřízka.....	13
2.2 Formy ženské obřízky.....	15
2.3 Důvody praktikování ženské obřízky.....	18
2.4 Iniciační rituál.....	22
3 KRITICI A KULTURNÍ RELATIVISTÉ.....	26
4 ZÁVĚR.....	29
5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	32
6 RESUMÉ.....	34
7 SEZNAM PŘÍLOH.....	35

ÚVOD

Lidská práva, jako tento termín, se dostávají do popředí až v tomto století. V minulosti se o těchto právech spíše hovořilo jako o „přirozených právech“ nebo „právech člověka“. Prošla dramatickým a dlouhým vývojem, a stala se pojmem, se kterým se setkáváme téměř na každém kroku. Jakýkoliv nežádoucí zásah do základních lidských práv a svobod člověka, je ihned jak ze strany médií, tak i ze strany odborné i laické veřejnosti a mezinárodních organizací, odsouzen. Lidská práva se za posledních několik desetiletí stala celosvětovým a více a více probíraným tématem.

Ženská obřízka v souvislosti s lidskými právy, je jedním z nejkontroverznějších současných témat, o kterém se mluví velice často a o to méně se proti tomuto fenoménu dá bojovat. Jelikož se jedná o velice intimní oblast lidského života a zároveň velmi individuální, mnoho lidí se bojí o obřízce mluvit, neboť je něčím nepochopitelným a odporným a proto se lidé ani nesnaží dozvědět něco více o těchto praktikách. A právě v dnešním světě je důležité nepohlížet na ostatní kultury skrze tu naši, jako na něco nad naše chápání, co je v naší kultuře naprosto nepochopitelné. Právě proto musíme odložit etnocentrismus a začít se zaobírat kontroverznějšími tématy, jako je právě ženská obřízka.

Důvodem, proč jsem si vybrala toto téma, je také to, že jsem chtěla porozumět tomu, proč některé kultury podstupují taková rizika a bolest a jaký to má pro ně význam. Porozumět praktice, která je nepochopitelná a nelogická v kulturách, kde existují nějaké poznatky o lidském těle. A dále jsem se chtěla také dozvědět, jak se v současné moderní době, zapojují a

vystupují proti této tradici světové organizace a organizace bojující za práva žen.

V mé bakalářské práci se v podstatě zaměřím na dvě oblasti. Jednou oblastí jsou lidská práva a druhou vykonávání ženské obřizky. Budu se snažit o propojení těchto ústředních témat. Jak zasahují lidská práva do praktikování ženské obřizky a zda je, díky zásahům moderních společností ze Západu, ženská obřizka na ústupu nebo zůstává dále praktikována, tak jako tomu bylo před několika desetiletími. Budu se snažit čtenáři přiblížit co je to vlastně ženská obřizka, jaké jsou její praktiky a jak souvisí s diskriminací a násilím páchaným na ženách.

První kapitola pojednává o tom, co jsou to lidská práva a jak jsou chápána. Dále se věnuji historickému vývoji a chápání lidských práv. Zmiňuji zde některé dokumenty, jež měli nesporný vliv na formování lidských práv a svobod. Dále se v této kapitole zaměřuji na otázku diskriminace žen. A v neposlední řadě se také zabývám tím, jak spolu souvisí studium antropologie a lidských práv. V druhé kapitole se již zaměřuji na samotné násilí páchané na ženách a s tím spojenou ženskou obřizku. Její některé typy, rozdělení. Dále také na její důvody, ať už se jedná o důvody estetické, hygienické či zdravotní. A také zde zmiňuji spojitost mezi ženskou obřizkou a iniciačními rituály. V poslední, třetí kapitole se zabývám pohledem na ženskou obřizku ze dvou různých pojetí – kulturních relativistů a odpůrců ženské obřizky.

1 LIDSKÁ PRÁVA

Vymezení lidských práv vychází z přesvědčení, že lidská práva jsou práva, která jsou platná všem lidem, bez ohledu na naši národnost, místo bydliště, pohlaví, národnost nebo etnický původ, náboženské vyznání, jazyk a další. Všichni lidé mají stejná lidská práva. Tato práva jsou vzájemně závislé, propojené a neoddělitelné.

Vymezení lidských práv je často vyjádřeno a zaručeno zákonem, v podobě smluv, obecných zásad a jiných zdrojů mezinárodních práv. Tato práva v oblasti lidských práv stanoví povinnosti vlády, aby jednaly určitým způsobem nebo se zdržely některých zákonů v zájmu podpory a ochrany lidských práv a základních svobod jednotlivců nebo skupin.

Všechna lidská práva jsou od sebe nedělitelná. Ať už jsou občanská nebo politická, jako je právo na život, rovnost před zákonem a svoboda projevu. Hospodářská, sociální a kulturní práva, jako je právo na práci, sociální zabezpečení a vzdělávání, nebo práv kolektivních, jako je právo na rozvoj a sebeurčení. Zlepšení jednoho práva usnadňuje postup ostatních, stejně tak i naopak.

Z principu lidských práv vyplývají jak práva, tak povinnosti. Státy musejí, závazky a povinnosti vyplývající z mezinárodního práva, respektovat, chránit a plnit. Povinnost respektovat znamená, že státy by se měly zdržet zasahování a omezování lidských práv. Povinnost chránit vyžaduje, aby státy chránily jednotlivce a skupiny proti porušování lidských práv. Povinnost plnit závazky znamená, že státy musejí přijmout pozitivní opatření k usnadnění používání základních lidských práv. Na

individuální úrovni to znamená, že i my bychom měli respektovat lidská práva ostatních, stejně tak jak jsme oprávněni odvolávat se na ty naše.

Dalším tématem v souvislosti s lidskými právy je diskriminace. Zákaz diskriminace je princip mezinárodního práva v oblasti lidských práv. Princip je přítomen ve všech hlavních smlouvách o lidských právech a poskytuje ústřední téma některých mezinárodních úmluv, jako je například Mezinárodní smlouva o odstranění všech forem rasové diskriminace a Smlouva o odstranění všech forem diskriminace žen.

Tato zásada platí pro všechny ve vztahu ke všem lidským právům a svobodám, a to tak, že zakazuje diskriminaci na základě kategorií, jako je pohlaví, barva pleti, a tak dále. Zásada zákazu diskriminace je doplněna zásadou rovnosti, jak je uvedeno v článku 1 Všeobecné deklarace lidských práv: „Všichni lidé se rodí svobodní a sobě rovní, co do důstojnosti a práv.“¹

1.1 Historie lidských práva

Mezi úplně první listiny týkající se lidských práva patří Magna Charta libertatum neboli Velká listina práv a svobod. Byla vydána 15. června 1215 v Anglii. Na nátlak šlechty ji vydal anglický král Jan Bezzemek. Tento dokument se stal základem anglického a amerického práva, tvoří základní zákon anglické stavovské monarchie, omezující pravomoc panovníka ve prospěch šlechty a měšťanstva, garantoval nezávislost církve na králi. Ustanovoval, že žádný svobodný občan nesmí být pronásledován nebo zatčen bez zákonného rozsudku. Tato smlouva se považuje za jeden ze zárodků demokracie v Anglii.²

Dalším krokem k osobní svobodě člověka bylo Prohlášení nezávislosti vydané 4. července 1776. Hlavním tvůrcem byl Thomas

¹ <http://unhchr.ch/udhr/lang/czc.html> Tamtéž celý text české verze Všeobecné deklarace lidských práv

² www.lidskaprava.cz Citováno dne 14.11.2014

Jefferson. Deklarace nezávislosti z roku 1776 byla prohlášením určitých nároků na pravdu.³

V roce 1789 vyvolala absolutistická monarchie ve Francii a excesivní chování příslušníků šlechty další z prohlášení o lidských právech a to Deklaraci práv člověka a občana. Národní shromáždění 26. srpna 1789 prohlásilo v 17 článcích „přirozená, nezadatelná a posvátná práva člověka“.⁴ Principiální charakter těchto článků je zdůrazněním jejich osvíceneckým původem, snahou definovat základní práva a svobody „pro všechny lidi, všechny časy a všechny země“ skutečností, že Deklarace byla součástí všech francouzských republikánských ústav včetně dnešní. Jednotlivé články zakotvují stěžejní principy liberálního státu a nejdůležitější lidská a politická práva, dále suverenitu lidu, rovnost před zákonem, presumpci nevinu, svobodu projevu či ochranu vlastnictví.

Mezi nedůležitější organizace pro ochranu lidských práv patří Organizace spojených národů (The United Nations), dále jen OSN. Název organizace byl navržen prezidentem Spojených států amerických Franklinem D. Rooseveltem a poprvé byl tento název použit v „Deklaraci Organizace spojených národů“ 1. ledna 1942.⁵

Smlouva OSN byla sepsána představiteli 50 zemí světa na konferenci OSN, která se uskutečnila v San Francisku v době od 25. dubna do 26. června 1945. Delegáti těchto zemí rokovali o základních návrzích vypracovaných představiteli Číny, Sovětského svazu, Velké Británie a Spojených států amerických v Dumbarton Oaks v srpnu až říjnu 1944. Smlouva byla podepsána 26. června 1945 představiteli 50 zemí světa. Polsko, které nezúčastnilo konference, podepsalo smlouvu později a stalo se tak jednapadesátou zakládající členskou zemí.⁶

³ Viz. Poznámka pod čarou 2

⁴ www.lidskaprava.cz Citováno dne 14.11.2014

⁵ www.OSN.cz Citováno dne 15.11.2014

⁶ Viz. Poznámka pod čarou 4

OSN začalo oficiálně existovat 24. října 1945, kdy byla smlouva ratifikována Čínou, Francií, Sovětským svazem, Velkou Británií, Spojenými státy americkými a většinou dalších signatářů.⁷

Mezi nejdůležitější úspěchy OSN patří vytvoření uceleného souboru právních norem na ochranu lidských práv. Tento univerzální a mezinárodní uznávaný kodex mohou přijmout všechny národy a každý člověk se na něj může odvolávat. Organizace definovala širokou škálu mezinárodně přijímaných práv, včetně práv ekonomických, sociálních a kulturních, občanských a politických, a zároveň vytvořila mechanismy zajišťující ochranu těchto práv a podporující vlády při jejich naplnění.

Základem souboru právních norem na ochranu lidských práv je Charta OSN a Všeobecná deklarace lidských práv. V průběhu let byly tyto dokumenty rozšiřovány, takže dnes obsahují i ochranu žen, dětí, tělesně či duševně postižených, ochranu menšin, migrujících pracovníků a dalších ohrožených skupin. Tyto skupiny mají v současné době práva, která je chrání před nejrůznějšími formami diskriminace, jež byly po léta v mnoha společnostech považovány za běžné.

Práva byla rozšiřována díky přelomovým rozhodnutím Valného shromáždění, postupně byla prosazena jejich všeobecná platnost, nedělitelnost a soulad s rozvojem a demokratizací. Světová veřejnost byla prostřednictvím vzdělávacích kampaní vytrvale informována o svých nezczitelných právech, školící programy a technická pomoc OSN umožnily celé řadě států zlepšit soudní a trestní systémy. Systém monitorování dodržování lidských práva si získal značnou podporu a respekt ze strany členských států.

⁷ Viz. Poznámka pod čarou 4

1.2 Antropologie a lidská práva

Jak již bylo nastíněno, koncept lidských práv je na půdě OSN neustále rozvíjen a k deklaracím jsou připojovány další dokumenty a dohody. Míra mezinárodního konsensu je ovšem různá a to z důvodů, že jednotlivé státy ratifikují pouze některé z dokumentů.

OSN prosazuje mezinárodně platná práva ekonomická, sociální, kulturní, občanská a politická a usiluje o vytvoření mechanismů zajišťujících ochranu těchto práv (Komise OSN pro lidská práva, Vysoký komisař pro lidská práva). Komisař OSN je pověřen reagovat na porušování lidských práva. Komise OSN zajišťuje spolupráci s dalšími orgány, jako jsou např.: UNICEF, UNESCO, UNDP a UNHCR⁸. Tímto získává informace přímo v terénu. OSN také věnuje pozornost zprávám podávaným nevládními organizacemi, např. Amnesty International nebo Human Rights Watch, které celosvětově dohlížejí na dodržování těchto práv.⁹

„Lidská práva jsou založena na představě o všelidském, univerzálním chápání práv a svobod, uznání nezrušitelnosti přirozených práv člověka, práv občana a svrchovanosti zákona, tedy na zásadách občanské společnosti a právního státu.“ (Tošner 2012:319) Tato představa vznikla na konci 19. století a byla považována za naturalistickou, jelikož se opírala o představu univerzální lidské přirozenosti. Takový postoj je označován za universalismus. Ovšem věc je složitější, jelikož lidská práva se opírají o koncepce humanity, univerzálního lidství a o specifické západní pojetí morálky.

⁸ **UNICEF** – United Nations Children’s Found (Dětský fond Organizace spojených národů), *11.prosince 1946, celosvětová organizace zabývající se ochranou a zlepšováním životních podmínek dětí a podporou jejich všestranného rozvoje. **UNESCO** – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizace OSN pro východu, vědu a kulturu)*4.listopadu 1945. **UNDP** – United Nations Development Programme (Rozvojový program OSN) *1966, speciální instituce odpovídající za řízení a koordinace rozvojových projektů a poskytování technické pomoci. **UNHCR** – United Nations High Commissioner for Refugees (Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky)*14.prosince 1950, věnuje se pomoci uprchlíkům, osobám žádajícím o azyl, atd.

⁹ Tošner, M., 2007: Lidská práva. Přehledové studie 07/5 citováno dne: 22.11.2014 www.caat.cz

„Právě toto historické západní podloží práv zakládá námitku proti univerzální platnosti lidských práv. Mimo kontext svého vzniku – euroamerické společnosti – mohou být chápána jako „pozápadňování“ světa a vnucování cizí kultury. V kulturním ohledu skutečně mohou být tato práva vnímána tak, že narušují původní kulturní hodnoty a praktiky. Postoj, který chápe každou kulturu jako hodnotu samu o sobě, je v principu kulturním relativismem. Od tohoto postoje je odvozováno relativistické pojetí lidských práv. Jednoznačné určení společné podstaty lidí, tedy toho, co je označováno za přirozenost člověka, není z tohoto hlediska zcela jednoduché. Kulturní relativisté vystupují proti pojetí práv jakožto přirozených a univerzálně platných. Podle nich není možné logicky a empiricky nalézt poznatelnou podstatu člověka, ba naopak, nacházejí kontextem podmíněnou sociálně konstruovanou osobnost. V této perspektivě nelze určit lidskou přirozenost mimo specifický kulturně-politický kontext a konkrétní rozpravu o lidství a přirozenosti. Prohlášení, že lidská práva platí univerzálně a jsou odvozena od lidské přirozenosti, je z hlediska kulturního relativismu nepřijatelné, protože tato práva vznikla v omezeném politickém, kulturním a společenském kontextu.“ (Tošner 2012:320)

Pojetí lidských práv se v antropologii proměňuje spolu s vývojem její vlastní teorie. Od 90. let se opouští populární relativistický postoj a do popředí se dostávají tzv. *agency*, tj. post-kulturní úvahy o praktickém jednání, vzájemném působení a utváření lokalit v duchu multi-lokální etnografie a procesech globalizace a transnacionalismu. *„Proces vzájemného ovlivňování jednotlivých společností je procesem, jež provází celou historii, a podoba kultur a společností je výsledkem vyjednávání.“*(Tošner 2012:323)

Jedinci by měli mít právo na uplatňování své občanské svobody a to tak, že se mohou osvobodit od kulturních předsudků vlastní společnosti. S tím ovšem souvisí idea kulturního relativismu, která ovšem není bez chyb. Lze totiž v tomto duchu, mohou kulturní relativisté,

obhajovat a tolerovat některé násilné a někdy i velice drastické a brutální tradiční praktiky. A právě k těmto praktikám můžeme přiřadit i ženskou obřízku. Právě provádění této kulturní instituce je v přímém rozporu s požadavku lidských práv. Ovšem právě kulturní relativisté tvrdí, že takováto praktika, musí být nejdříve z pohledu aktérů, kteří ji vykonávají, uznána že problematickou. Až poté lze zasáhnout z vnějšku. A s tím je právě spojen, jeden z hlavních problémů. (Tošner 2012:323)

Od 60. let do 90. let dominoval diskusi kolem lidských práv spor mezi relativismem a naturalismem. Poté začínají lidská práva ožít duchem „nového humanitarismu“ a zintenzivnila se tím snaha o vytvoření globální spravedlnosti. (Tošner 2012:324)

V dnešní době prochází každá společnost několika různými změnami v uspořádání společenských a politických procesů. *„Vychází-li idea lidských práv ze specifické evropské historie, z historie západní kultury, jejího pojetí práva a jejích hodnot, je provázána s evropským typem společenského, státního, politického a ekonomického uspořádání. To znamená, že tato práva jsou propojena s liberalizací, rozvojem a demokracií.“* (Tošner 2012:325) A s tím souvisí i otázka hospodářského rozvoje. Pokud chceme, aby se univerzální lidská práva rozvíjela, musíme ovšem rozvíjet i hospodářství. Jelikož je stavebním kamenem pro právo na vzdělání, lékařskou péči, atd. *„Lidská práva se tak stávají projektem nikoli hledající lidskou přirozenost, ale projektem budování mezinárodních standartů.“* (Tošner 2012:325)

Lidská práva patří mezi základní domény aplikované antropologie. Antropologie poskytuje půdu pro zpracování a vyhodnocování zneužívání lidských práv, které se týkají politické či ekonomické dominance. Antropologové se snaží sledovat dodržování práv domorodých skupin v mezinárodním měřítku. Především se snaží o obranu původních obyvatel před násilným útlakem ze strany státu či soukromého sektoru.

Antropologové mohou být, v souvislosti s lidskými právy, svědky páchaného násilí, např. na ženách, „*a díky terénnímu výzkumu kriticky a odpovědně posuzují lokální prosazování či porušování lidských práv*“.
(Tošner 2012:328)

2 LIDSKÁ PRÁVA ŽEN A ŽENSKÁ OBŘÍZKA

Otázka ženské rovnoprávnosti představuje jednu ze stěžejních oblastí zájmu OSN od jejího založení. OSN sehrála hlavní úlohu v globálním boji za podporu a ochranu práv žen a dětí, v úsilí zajistit ženám rovný přístup do veřejného života a rovnost příležitostí ve všech oblastech ekonomického a sociálního rozvoje.

Komise pro postavení žen vypracovala mezinárodní směrnice a normy pro rovnost žen a zamezení jejich diskriminace. K nejvýznamnějším patří Úmluva o odstranění diskriminace žen přijatá v roce 1979 a opční protokol k této úmluvě z roku 1999.¹⁰ Deklarace zahrnuje jasnou definici násilí jako fyzického, psychického a sexuálního, ke kterému dochází v rodině nebo ve společnosti, a dále také násilí, které je pácháno či přehlíženo státem.

Ačkoliv se to na první pohled nezdá, porušování práv žen je jedním ze zásadních problémů současné společnosti. Diskriminace postihuje ženy různých kultur, národností a barev pleti. Mění se formy a rozsah porušování ženských práv. Ženy mohou být znevýhodňovány v porovnání s muži ve výchově nebo ve vzdělávání. V zaměstnání často dochází ke stereotypnímu vnímání žen jako méně výkonných a perspektivních zaměstnanců. Nerovné postavení žen a mužů ve společnosti je hlavní příčinou generově podmíněného násilí na ženách. Obětí domácího násilí a to ať fyzického, psychického či sexuálního jsou ve většině případů ženy. Mezi násilí na ženách řadíme také ženskou obřízku, která je prováděna zejména v arabských a afrických zemích.

Násilí na ženách je důležitý, ale často skrytý problém. Ženská obřízka je jedním z příkladů tohoto násilí. V roce 1995 Amnesty International (AI) rozhodla, že otázku ženské obřízky zapojí do své

¹⁰ Citováno dne: 25.11.2014 z www.osn.cz/lidska-prava/

propagační činnosti v oblasti lidských práv. AI uznala, že je třeba přijmout postoj proti této rozšířené formě násilí při čtvrté Světové konferenci OSN o ženách, která se konala v září 1995 v Pekingu. V březnu roku 2004 zahájila AI celosvětovou kampaň na vymýcení násilí na ženách. (Davis, McCaffety 2005:15)

Tradiční praxe ženské obřízky je vnímána jako nezbytná, pokud se má dívka stát ženou, a je jasným příkladem praxe, která označuje rozdílnost pohlaví, pokud jde o jejich budoucí roli v životě a v manželství. V mnoha zemích, kde je kladen důraz na tradice, rituály a zvyky, je násilí páchané na ženách, v tomto kontextu, tolerováno nebo přijímáno jako způsob života. Ženská obřízka je jen jedním z příkladů této formy násilí.

Mezinárodní, národní a regionální konference uznaly, za zásadní pro globální rozvoj, že je důležité, aby ženy získaly větší rovnoprávnost s muži. Na Západě, je již běžné, že ženy mají větší sebevědomí a kontrolu nad svým životem, a muži přijali jejich měnící se roli ve společnosti. Mnoho afrických vlád se také snaží o opatření, která umožňují ženám sociálně-ekonomická a politická práva. Muži a ženy po celém světě pracují na vzdělávání etnik, provádějících ženskou obřízku tím, že zakládají podpůrné skupiny, vedou semináře a školení. Samotné vlády zavádějí nebo zpřísňují legislativy zakazující provádění této praxe.

V této kapitole se zaměřím na problém ženské obřízky. Nastíním typologii ženské obřízky, její estetické, zdravotní a hygienické důvody, ženskou obřízku a sexualitu a také uvedu pár příkladů konkrétních etnik a jejich praktikování tohoto fenoménu. Dále nastíním spojení ženské obřízky a přechodového rituálu iniciace.

2.1 Ženská obřízka

Ženská obřízka je pro západní společnost brána jako něco nepochopitelného a snaží se proti ní bojovat. Jak je uváděno v mnoha člancích, je to něco, co je bráno jako páchání zla na dětech, na ženách. Přestože má na černém kontinentu statut ctěné kulturní tradice, je v některých oblastech státem zakázaná. Ovšem je v tichosti tolerována a samotné kultury, jež obřízku provádějí, na ní sami lpí. Je totiž jednou z mála tradic, která po ataku západní společnosti zůstala.

Historie rituálních operací genitálií u žen není moc dobře známá, ale praxe ženské obřízky se datuje přinejmenším o 2000 let zpět. Již Hérodotos¹¹ (484 př. n. l. – asi mezi lety 430 a 420 př. n. l.) nás ve svých Dějinách informoval o tom, že Féničané, Chetití a Etiopané, stejně jako Egypťané, praktikují operace ženského genitálu. Někteří autoři se domnívají, že ženská obřízka se vykonávala již ve starověkém Egyptě a to na znamení rozdílu mezi aristokracií, a dále uvádějí, že stopy ženské obřízky lze nalézt na egyptských mumiích. (Davis, McCafetty 2005:5)

Často se tvrdí, že kořeny ženské obřízky jsou v islámu a že islám je také zodpovědný za špatnou situaci žen v Egyptě a dalších arabských zemích. Ovšem není tomu tak. Obřízka je obvyklá jak mezi muslimy, tak mezi jinověrci a její kořeny sahají daleko před příchod islámu. Přesto se neustále vedou debaty o tom, je-li islámskou tradicí, či nikoliv. V muslimských zemích, kde se ženská obřízka běžně neprovádí, je znát odpor vůči tvrzení Západu, jež spojuje ženskou obřízku s islámem jako takovým. (Kouřilová, Mendel 2003:50)

Na některých temných místech historie byl kladen silný důraz na zachování panenství dívek. Tato historie stále tvoří součást kultury

¹¹ Hérodotos z Halikarnássu byl prvním významným antickým historikem. Zdroj: www.wikipedia.org. – Citováno dne 10.11.2014

v Africe a některých Arabských zemích. Tato kombinace vede právě k radikální praxi ženské obřízky.

Je jednou z temných stránek kulturní tradice subsaharské Afriky. I přes oficiální zákaz je obtížné vymanit se ze zažitého zvyku. Ženská obřízka je dnes nejvíce praktikována v afrických zemích. Konkrétně na severovýchodě Afriky (viz příloha II.). Je prováděna v 28 zemích subsaharské Afriky. V řadě těchto zemí již k zákazu obřízky došlo, přesto je praktikována i navzdory tvrdým trestům. Jinde je ženská obřízka povolena nebo probíhají snahy o její přenesení do sterilního prostředí lékařských ordinací.

V posledních desetiletích je v Evropě a Americe věnována pozornost zejména ženské obřízce. Ta byla západu stejně dlouho a dobře známá jako ostatní tradiční praktiky afrických etnik, nicméně se jí více méně okrajově věnovaly pouze odborné publikace. Oproti tomu se, od 80. – 90. let 20. století, zmínky právě o tomto zvyku stále více a častěji objevují v různých médiích: populárních časopisech i seriózních denících a týdenících, věnují se jí organizace s lidsko-právní tematikou. O popularitě tohoto fenoménu se můžeme přesvědčit i na internetu: stačí jen pouhé zadání hesla „ženská obřízka“ a ve vyhledávači naskočí stovky odkazů na různé webové stránky a diskusní skupiny, které se tomuto kontroverznímu tématu věnují.

Mezi nejvíce obvyklé argumenty, které se snaží odsoudit ženskou obřízku, patří zejména popření práva žen na plnohodnotný a uspokojivý sexuální život. Toto téma je hojně rozebíráno a posuzováno v diskuzích, které se zaměřují na ženská práva. Pojem ženské obřízky je zde používán v jiném smyslu, než jak na něj pohlížejí samotné kultury, které tento rituál vykonávají. Nejčastěji je hovořeno o mutilacích (znetvoření, zmrzačení) ženských pohlavních orgánů¹², barbarských rituálech,

¹² Méně zbarvené a běžnější je označení cirkumcize či obřízka, jež má dlouhou historii – například od Frazera 1904 po Silvermana 2004, byť je poněkud nepřesné; snad k neutralitě se nejvíce blíží termín jako genitální (chirurgické) operace (genital operation/cutting; například Walley 1997)

zvěrstvech či ohavnostech. Proto je také ženská obřízka chápána jako násilí páchané na ženách, ritualizované zneužívání dětí či porušování základních lidských práv. (Skupnik 2007:14)

2.2 Formy ženské obřízky

Ženskou obřízku můžeme rozdělit do několika forem. Silverman Eric (2004), etnolog, zabývající se sexualitou, vztahy mezi pohlavími a také dějinami obřízky, se přiklání ke klasifikaci Světové zdravotnické organizace (World Health Organization, WHO). Rozlišuje čtyři typy adjustací ženských pohlavních orgánů. Prvním typ je WHO typ IV, který označuje jako introcizi „odstranění externích genitálií“, tedy operaci, při níž je odstraněn klitoris, velké a malé stydké pysky, či jejich části, ovšem bez následného uzavření poševního vchodu. Do této kategorie spadají i podle organizace WHO praktiky jako je piercing genitálií či aplikace žíravých rostlin a materiálů. K dalším typům těchto operací patří tzv. faraónská obřízka, tedy WHO typ III., někdy také nazývaná „infibulace“, která spočívá v odstranění klitorisu, velkých a malých stydkých pysků, či jejich částí a následně uzavření poševního vchodu buď fixovaného sešitím, nebo srůstem zbývajících poranění měkkých tkání. Ve srůstu je ponechán jen malý otvor pro odtok moči (urinaci) a odtok menstruační krve. „Sunká obřízka“ (termín, převzatý z islámské praxe) je dalším typem operace ženských pohlavních orgánů. Podle Světové zdravotnické organizace se jedná o WHO typ II., při kterém dochází k odstranění klitorisu a klitorální předkožky. WHO typ I. je „excize nebo klitoridektonomie“, což můžeme brát jako odstranění klitorisu, přičemž ostatní genitálie zůstávají neporušeny (viz příloha I.).

Podrobný popis můžeme také nalézt v The Dictionary of Anthropology (Barfield 1997, antropolog, autor mnoha etnografických prací zabývající se Blízkých Východem, ředitel ústavu Bostonské Univerzity pro studium muslimských společností). Podle něj je nejrozšířenější faraónská obřízka, kterou synonymizuje s infibulací,

přičemž tato praktika zahrnuje odstranění stydkých pysků a klitorisu spolu s klitorální předkožkou a následné uzavření poševního vchodu s otvorem pro urinaci a odtok menstruační krve. Dále popisuje excizi jako různé formy klitoridektomie, kdy dochází k vyoperování klitorisu a částí předkožky a stydkých pysků. Jako mírnější formou obřízky se nabízí odstranění pouze klitorální předkožky, ovšem Barfield dodává, že tento zákrok je často doprovázen naříznutím nebo částečným odstraněním klitorisu. (Barfield 1997)

Parkerová Mellisa (1999), lékařská antropoložka a profesorka na londýnské univerzitě, ovšem rozděluje operace ženských pohlavích orgánů jiným způsobem, který je poněkud nesystémový: Parkerová hovoří o „faraónské obřízce“, „střední“ obřízce a obřízce „sunna“. Typ, který uvádí Silverman, WHO typ IV – tedy introcize – u Parkerové úplně chybí. Faraónská obřízka je u ní brána jako Silvermanův WHO typ III – teda je synonymická s infibulací. Poté uvádí „střední“ typ obřízky, který definuje jako: „odstranění předkožky a žaludu klitorisu spolu s malými pysky či jejich částmi.“ Obřízku *sunna* popisuje jako odstranění předkožky nebo hlavičky klitorisu. (Parker 1999)

Další dělení můžeme najít u Althause (1997 – šéfredaktor časopisu *International Family Planning Perspectives*), které také odkazuje na dokument Světové zdravotnické organizace (WHO) z roku 1996. Jedná se o nejjasnější a terminologicky nejsystematičtější dělení. Infibulace je operace, při níž je odstraněn klitoris, velké a malé stydké pysky či jejich části, poševní vchod je uzavřen v důsledku srůstu poraněných měkkých tkání, jejich fixace může být dosažena svázáním nohou k sobě či sešitím, ve srůstu je ponechán otvor velikosti zápalkové hlavičky k odtoku moči a menstruační krve. Druhým typem je excize, při níž jsou amputovány velké a malé stydké pysky a klitoris. Posledním typem je klitoridektomie, při níž dochází pouze k odstranění klitorisu nebo jeho části.

Jestliže přiřadíme k této klasifikaci ještě introcizi, tak jak ji definuje Silverman, mohli bychom postupně pokrýt celou jednu část spektra těchto

genitálních operací. V jeho druhé části by se nacházely formy, kdy je odstraněna pouze klitorální předkožka či část stydkých pysků, přičemž nedotčen zůstává klitoris, jak o tom hovoří například Parkerová v jedné z typů *sunna*. Ostatně Parkerová také speciálně zmiňuje, že některé operace do tohoto členění nezapadají, jako například forma cirkumcize z Nigérie, zahrnující částečné obřezání způsobem, kdy klitoris zůstává zcela nedotčen. Bylo by logické nazývat pouze tento typ obřízkou, protože vlastně odpovídá mužské obřízce; současná praxe užívání termínu ale této tendenci neodpovídá. Takovéto a podobné formy, kdy nedochází k výrazné redukci zevních genitálií, bývají také označovány jako symbolická obřízka. Do této kategorie by spadaly procedury, při nichž bývá klitoris pouze nepatrně poraněn vpichem či naříznutím, nebo je na jeho špičku pouze aplikována rudá barva či jiné obdobné formy. (Skupnik 2007:20)

Ženská obřízka zahrnuje spoustu genitálních operací. Můžeme na této obrovské škále nalézt jednotlivé varianty, které se překrývají, ale zároveň se mohou velice lišit. Na jedné straně můžeme nalézt rozdílné praktiky jako je infibulace, introcize, klitoridektonomie a na straně druhé formy obřízky zahrnující pouze částečnou klitoridektonomii, dále také různé symbolické formy obřízky opět velice variabilní od drobných poranění až po aplikaci barev.

Ženská obřízka existovala v té či oné podobě téměř ve všech známých civilizacích v historii a nebyla omezena na určitou kulturu či náboženství. Tato praxe se obvykle praktikovala a praktikuje v tradičních společnostech, která má patriarchální sociální strukturu, ale není neznámá ani ve více individualistické Západní kultuře, kde se ovšem praktikuje většinou v imigrantských komunitách.

2.3 Zdravotní, estetické a hygienické důvody

Dopady ženské obřízky na tělo a psychiku ženské obřízky jsou nezanedbatelné. Ženy po zákroku ve většině případů ztrácejí sebevědomí a jsou plně oddány mužům. Ženská obřízka je také spojena s vysokou mortalitou, ovšem nelze ji přesně určit, protože africké dívky a ženy si smrt nespojují s obřízkou. Za časté komplikace můžeme považovat silnou bolest a krvácení. Ostrá bolest může vést až k takovému stavu, kdy je tělo v šoku s následnou smrtí. Další komplikací, ovšem až při hojení nebo zahojení poškozené části těla, je sepse. Souvisí s nepoužíváním sterilních nástrojů, těhotenství a porodu u obřezaných žen. Hlavní riziko nastává u žen v době porodní a to zejména v oblastech, kde je porodnická péče nedostatečná. Tento problém ovšem nastává i u porodnického personálu ve vyspělých zemích, jelikož nemají dostatečné zkušenosti s porodem obřezaných žen.

Nawál El Saadwii (2007) lékařka, spisovatelka a militantní obhájkyně ženských práv, vypráví ve své knize *The Hidden Face of Eve* o svých zkušenostech venkovské lékařky, kdy byla volána k případům souvisejícím s obřízkou, a líčí komplikace, které často ohrožovaly život mladých dívek.

V 19. Století se američtí a evropští chirurgové snažili léčit fyzickou, mentální a morální nerovnováhu právě klitoridektomií. Silverman uvádí, že kauterizace klitorisu a vulvy a klitoridektomie nebyly časté, nicméně jsou pro dobové klima signifikantní, a občasně k nim bylo přistupováno v průběhu celého 19. století; na okraji západní lékařské praxe přežívala chirurgická praxe klitorálních modifikací až téměř do 90. let 20. století. (Silverman 2004) Je to zcela pochopitelný krok v atmosféře, která předpokládala, že masturbace je nejen fyzické, ale i morální zlo, a že zcela nevyhnutelně způsobuje specifická onemocnění a vede k mravně závadnému jednání. Jestliže byla příčinnou masturbace snaha po

dosažení klitorálního vzrušení, bylo tudíž logické problémy řešit chirurgickým odstraněním klitorisu.

Závažné zdravotní problémy ženské obřízky jsou v odborné literatuře dostatečně dokumentovány. Jelikož jsou tyto zákroky většinou prováděny nekvalifikovanými silami, může mít ženská obřízka kromě bolesti a s ní souvisejícího traumatu dlouhodobý dopad na ženino fyzické i duševní zdraví. Lékařská studie lékařské fakulty Univerzity Ajn Šams v Káhiře o ženské obřízce publikovaná roku 1965 dospěla k následujícím závěrům¹³:

- Obřízka má negativní dopad na zdraví žen a způsobuje mladým dívkám sexuální šok. Snižuje schopnost ženy dosáhnout orgasmu a má jistý – i když menší – dopad na snižování sexuální touhy.
- Vzdělání napomáhá omezit výskyt tohoto jevu, neboť vzdělání rodiče mají tendenci nevystavovat své dcery takovýmto zákrokům. Naopak nevzdělané rodiny v podřízení převládajícím tradicím a ve víře, že odstranění klitorisu snižuje sexuální touhu dívek (a proto napomáhá uchovávat jejich panenství a cudnost), pěstují tento zvyk.
- Není pravda, že ženská obřízka pomáhá snižovat případy rakoviny vnějších genitálií.
- Ženskou obřízku ve všech formách a stupních, zejména pak tzv. Faraónskou obřízku, provázejí okamžité a pozdější komplikace jako jsou záněty, onemocnění močových cest, cysty, otoky, apod.
- Masturbace u obřezaných dívek je méně častá, než u dívek, jež tuto operaci nepodstoupily. (Kouřilová, Mendel 2003:48)

¹³ El Saadwii, Nawal, 1980: The Hidden Face of Eve: Women in the Arab World. New York. Cit.s.42

„Pokud jde o snahu omezovat ženskou sexualitu, stojí za zmínku, že v polovině 19. století a na počátku 20. století byla klitoridektomie a ooforektomie (chirurgické odnětí vaječníků) prováděna i ve Spojených státech amerických a Anglii. Tento zákrok měl být lékem na ženskou masturbaci, hysterii a choromyslnost. Se zvyšováním úrovně vzdělávání a neudržitelnosti medicínských argumentů v jejich prospěch tyto praktiky na Západě vymřely.“ (Kouřilová, Mendel 2003:48)

V tradičních afrických společnostech je téma sexuality tabuizováno. Proto existuje málo dostupné literatury o psychologických problémech obřezaných žen. Africké dívky mají k obřízce rozporuplný vztah. Mají obrovský strach z bolesti, ale na druhou stranu, chtějí být přijaty mezi ženy a stát se tak právoplatným členem společnosti. Dále také chtějí být způsobilé pro vstup do manželství a udržení tradice, proto podstupují obřízku dobrovolně.

Některé psychické nemoci souvisí s poškozením ženského genitálu. To vše má vliv na chování dívky. Dívky jsou po zákroku poslušnější, tišší a poddajnější, což je od dívek ze strany mužů vyžadováno, protože se to jeví jako projev ženskosti. U některých žen se ovšem obřízka podepíše ve vztahu k sexu. Může vyústit až v sexuální frigiditu a odpor k sexu po celý život. Nicméně není možné konstatovat, že obřezané ženy nejsou schopny prožívat kvalitní sexuální život a nedosahovat orgasmu. Záleží vždy na druhu zákroku, sexuální reaktivitě a psychosociálních aspektech. Z psychologického hlediska žena často popírá problém a rezignovaně přijímá dané sociální normy. (Skupnik 2007:38)

To, jako je, zdá se, všude ve světě potřeba různých úprav, aby se lidé stali dospělými jedinci, tak také všude ve světě vnímají lidé své okolí i sebe samé v estetických termínech. Liší se znaky toho, co je krásné, přitažlivé a vzrušivé. Proto v některých kulturách být neobřezaný také

znamená – zcela kontrastně s naším pojetím „genitální estetiky“ a smyslné vzrušivosti – nebýt sexuálně přitažlivým. Neobřezané ženské genitálie mohou být v dané kultuře vnímány jako odpudivé a nečisté, a dokonce je možné věřit, že kdyby nebyly obřezány, mohly by dorůst do podoby penisu.

Jak již bylo řečeno, důvodů pro vykonávání ženské obřízky je mnoho. Ať už jde o důvody estetické či zdravotní. Nahid Toubia, lékařka a aktivistka bojující za ženská práva, ve své knize *Female Genital Mutilation: A practical Guide to Worldwide Laws and Policies* vyjmenovává 11 důvodů pro provádění ženské obřízky¹⁴:

- Ženské genitálie jsou rituálně nečisté a musejí být očištěny.
- Ženské genitálie jsou škaredé a musejí být zaříznuty, upraveny.
- Obřízka je módní záležitostí, způsobem, jak se stát opravdovou ženou.
- Obřízka je vstupním rituálem do stádia ženství.
- Neobřezaná žena se nemůže provdat.
- Obřízka zvyšuje manželův sexuální prožitek.
- Obřízka způsobuje upřednostňování vaginálního styku před simulací klitorisu.
- Obřízka zvyšuje plodnost a brání úmrtím novorozeňat a rodiček.
- Bůh posvěcuje obřízku.
- Obřízka ochraňuje panenství.
- Obřízka léčí „sexuální deviace“, tj. frigiditu, homosexualitu a přehnanou sexuální náruživost.

Můžeme si ovšem všimnout, že některé z těchto důvodů byly již v průběhu let zpochybněny.

2.4 Iniciační rituál

Častým názorem je, že z moderního světa vymizela iniciace. Zatímco v tradičních společnostech hraje iniciace zásadní roli, v současné západní společnosti téměř neexistuje.

Obecně se rozumí iniciací souhrn rituálů a ústních naučení, po kterých následuje zásadní změna náboženského a sociálního statusu osoby, která iniciaci podstupuje. Z rozmanitých kategorií iniciace je zvláště důležitá iniciace v pubertě, a to proto, abychom pochopili premoderního člověka. Tam, kde existují rituály přechodu, jsou všichni mladí z etnika povinni jimi projít. Pro to, aby byl adolescent přijat mezi dospělé, musí čelit řadě iniciačních zkoušek; a díky těmto rituálům a zjevením, které obsahují, bude uznán jako odpovědný člen společnosti. Iniciace uvádí nového člena zároveň do lidského společenství i do světa duchovních hodnot. Učí se chování, praktiky a instituce dospělých, ale také mýty a posvátné tradice společnosti.

Součástí iniciace v období puberty je většinou obřizka, která představuje rituál *par excellence*, který je rozšířený zejména v Africe, jak již bylo řečeno a dále také v islámských zemích a Oceánii.

Rituály, jejichž sexuální charakter nelze popírat a o nichž se říká, že dělají muže nebo ženy, spadá do stejné kategorie jako některé rituály týkající se přerézávání pupeční šňůry, dětství a dospívání, a že jsou to rituály odluky od bezpohlavního světa a vzápětí rituály přijetí do světa sexuálního, do užší společnosti, kterou tvoří jedinci, téhož pohlaví napříč

¹⁴ Kouřilová, Mendel: Cesta k prameni: Fatwy islámských učenců k otázkám všedního dne.

všemi ostatními společnostmi. To platí zejména pro dívky¹⁵, jelikož společenská činnost žen bývá mnohem jednodušší než u mužů.

Obřezaný jedinec je vnímán z obecného hlediska rituálem odluky (představa odseknutí, proražení, atd.), který ho automaticky připojuje k určité skupině lidí, a jelikož operace zanechává nesmazatelné stopy, toto přijetí je definitivní. Obřezání je způsob definitivního odlišení, existují i jiné způsoby, jako nošení zvláštního oděvu nebo masky nebo pomalování těla (zejména barevnými hlinkami), které odlišují dočasně. A právě ty hrají značnou roli v přechodových rituálech, neboť se modifikovaně opakují při každé změně v životě jedince. (Gennep 1991)

Jako iniciační rituál je obřízka nejvíce rozšířeným a téměř univerzálním rituálem. Nemohu se tímto problémem zabývat v celé jeho komplexnosti. Omezím se tedy pouze na některé z jeho aspektů a pouze na některé náhodně vybrané etnika, která obřízky praktikují.

Ženská obřízka, konkrétně klitoridektomie, je pro tyto etnika viděna jako symbol kulturní loajality a jako symbol vzdoru proti evropskému kolonialismu. Přesto v současné době probíhají ve Východní Africe pokusy o opuštění těchto tradic, ovšem které nejsou založeny na sexuálních právech (s výjimkou městských vzdělaných feministek), ale na tom, že ženská obřízka ohrožuje zdraví právě kvůli tomu, že jí vykonávají lidé bez lékařských osvědčení a kvůli používání nehygienických nástrojů.

Samburové

Samburové patří k nejzajímavějším, nejbarevnějším, ale také k nejkonzervativnějším etnikům obývajícím Keňu. Jsou úzce spřízněni se známější společností Masajů, které však ještě překonávají svou zálibou ve zdobení. I přes tlak moderní doby si stále udržují své staleté tradice a

¹⁵ Ke stejným výsledkům bychom dospěli, kdybych srovnávali věk, kdy dochází k umělé defloraci (protržení panenské blány), s věkem dospělosti –až na vzácné výjimky spolu v rámci téhož národa nijak nesouvisí; navíc je protržení panenské blány víc než pouhou přípravou na pohlavní styk ať už manželský nebo předcházející sňatku nebo zasnoubení.

zvyky, mezi něž patří i rituální ženská obřízka. V tradiční samburské společnosti je postavení žen po staletí téměř neměnné. Život žen je zde svázán tradicemi, např. ženskou obřízkou. Samburané věří, že zevní genitálie jsou něco, co přikrývá vaginu stejně jako třeba vlasy. A že se dají odstranit stejným způsobem jako vlasy nebo chlupy – tedy ostrým předmětem. Nikdo netuší, proč se tak děje, zda má dávný rituál nějaké praktické základy, ani jak vznikl. Samburové věří, že pokud žena není obřezaná, není zodpovědná. Nemá pro společnost žádnou cenu, je tojen dítě. Teprve s obřízkou může vstoupit do manželství a k stáru získat alespoň trochu vážnosti. Většina žen je u Samburů obřezána kompletně – byly jim s klitorisem odstraněny i malé stydké pysky. Mladší dívky zde podstupují „jen“ lehčí formu obřízky – je jim při rituálu odejmut pouze klitoris. Být obřezaná je v samburské společnosti hluboce zakořeněná nutnost – ať už jde o muže, nebo ženy. U mužů má obřízka samozřejmě své hygienické opodstatnění a na rozdíl od ženské nezanechává žádné následky devastující organismus. Při obřízce je u Samburů vše velmi slavnostní, od náhrdelníků, oděvu přes atmosféru, která má dívce připomenout, že právě absolvuje nejdůležitější rituál svého života. (Klicperová 2010:131-136)

Gussi

V tomto etniku se mužské a ženské genitální operace provádějí každý rok pravidelně. Tato tradice je zde brána velice vážně, jde o iniciační rituál spojený se vstupem do statusu dospělého. Obřízku provádějí pravidelně vždy od října do prosince. První se provádí ženská obřízka, o několik týdnů dříve než mužská. Názvy pro tyto genitální operace jsou shodná jak pro dívky, tak chlapce, přestože obsah obřadu i jeho důsledky jsou zcela odlišné. V tomto etniku je to sama dívka, kdo rozhoduje, že podstoupí iniciaci. Většina dívek ji chce podstoupit, jelikož si je vědoma toho, že má status „holčičky“ a chce se stát svobodnou

dívkou, což u Gussiů znamená to, že může plnit domácí práce a úkoly a také to, že může vstoupit do manželství. (Levine 1932:9)¹⁶

Ndembu

V etniku Ndembů podstupují iniciační obřady dívky i chlapci, ale obřady se od sebe liší. Například chlapci jsou obřezáváni společně, kdežto dívky individuálně. Chlapcům jsou při obřadech vštěpovány kmenové hodnoty, lovecké dovednosti a sexuální poučení. Dívky jsou připravovány pro vstup do manželství, které následuje bezprostředně po iniciačním rituálu, ve většině případů. Hlavním bodem je kontrast mezi skupinovou povahou chlapeckých obřadů a individuálním zacházením s dívkami, při obřadech jim věnovaných. *Mukanda*, obřad chlapců a dívek, kde obě pohlaví podstupují obřízku, kvalifikuje chlapce do loveckých kultů a dívky do kultů plodnosti. (Turner 1970:152-278)

¹⁶.Levine,R.A. 1932: Nyansongo a Gussi community in Kenya Citováno dne: 10.11.2014 Dostupné na: hraf.yale.edu/online-databases/ehraf-world-cultures

3 KRITICI A KULTURNÍ RELATIVISTÉ

Otázka, zda je či není osoba, která není členem dané kultury praktikující ženskou obřízku a není náležitě zasvěcena do tajemství tohoto rituálu, oprávněna kritizovat tento fakt, je obrovským problémem. Na Západě (USA a Evropa) existují dva hlavní proudy zabývající se tímto tématem: kritici a kulturní relativisté.

První jsou kritici, neboli odpůrci ženské obřízky. Kritika ženské obřízky má dlouhou tradici v západním světě, která může být datována alespoň do koloniální éry. Nicméně tato tradice sahá minimálně až k druhé vlně feminizace¹⁷ v USA a Evropě v 60. letech 20. století. Nejslavnějšími zástupci kritiků ženské obřízky byli Gloira Steinem, Mary Daly a v 80. letech Naval El Saadwi, která veřejně odsoudila veškeré praktiky ženské obřízky. Během desetiletí OSN pro ženy (1975-1985) se ženská obřízka stala prominentním a kontroverzním tématem.

V tomto období byly africké ženy charakterizovány jako oběti patriarchy a nevědomosti. Také nový termín pro označení ženské obřízky – mrzačení ženských pohlavních orgánů (female genital mutilation – FMG) – poukazyval na to, že není brána jako tradice, ale pouze zlo pro ženy. Tento pojem byl poprvé použit v druhé polovině 20. století feministkami a aktivistkami zabývajícími se lidskými právy a v roce 1990 byl tento termín přijat Inter-Africkým výborem v Addis Abebě v Etiopii.

Druhou skupinu tvoří kulturní relativisté. Jak již bylo nastíněno v kapitole Antropologie a lidská práva, jádrem jejich koncepce je předpoklad, že jednotlivé kultury jsou jedinečnými neopakovatelnými entitami. Z tohoto důvodu je nutné, aby mohla každá kultura v jejím

¹⁷ I.vlna feminizace – 19.století až počátek 20.století; kritika nerovností, boj za základní lidská práva i pro ženy a jejich zakotvení v legislativě.

vlastním kontextu a v souvislosti s jejími vlastními hodnotami, nápady a normami provozovat jakékoliv tradice. Je zřejmé, že mnoho kulturních rysů je naprosto odlišných od těch našich, evropských. Proto pohlížíme na obřízku jako na něco odporného. Toto stanovisko pohlížení na normy a tradice jiných kultur skrze naši optiku se nazývá etnocentrismus. Právě kvůli tomuto postoji je ženská obřízka kritizována a to je pro kulturní relativisti nepřijatelné.

Jak vypadá dialog v zemích, kde je obřízka prováděna? Jako praktický příklad si můžeme porovnat dvě země – Egypt, protože podle statistik Světové zdravotnické organizace (WHO) je 97% egyptských žen obřezáno¹⁸ a témata ženské obřízky jsou vysílány takovými médii jako je televize Al-jazzera nebo Al-arabyia. Další zemí, kde se nejvíce provádí operace infibulace je Súdán. Existují 3 hlavní proudy: tradicionalisté, příznivci jednodušších forem a ti, kteří proti ní bojují a vznášejí námitky.

Prvním proudem jsou tradicionalisté, kteří udržují současný stav a ženská obřízka je pro ně důležitá z různých důvodů, které jsou např. socio-kulturní, to znamená, že obřízka je součástí kultury a je považována za první rituál dívky, kdy se stává ženou, řídí lidskou sexualitu a je také nutným předpokladem pro vstup do manželství. Kromě toho se ztotožňuje se společností.

Druhým proudem jsou příznivci jednodušších forem obřízky, kteří pomáhají chránit tento rituál. Zasadili se o to, aby byl v Egyptě místo typu khadaf (excize) praktikována tzv. sunna (klitoridektomie), která je nyní doporučována, protože je v souladu s muslimskými praktikami. Obřízka (sunna) je brána jako ušlechtilý akt pro ženy – podle hadíthu¹⁹, ve kterém Prorok říká: „Pokud provádíte obřízku, odeberte pouze malou část, tak aby se zamezilo zničení“. Snahu o využití malých forem lze nalézt také v Súdánu, kde se lidé snaží opustit od používání obřízky faraónské

¹⁸ Citováno dne 10.4.2013 Dostupné na: www.who.int/en/

¹⁹ Hadíthy jsou zprávy a výroky o činech proroka Muhammada nebo jeho významných druhů. Tvoří po Koránu druhý pramen islámského práva.

(infibulace) a přejít k obřízce sunna (klitoridektonomie). (Vokrová 2007:157)

Třetím proudem je hnutí bojující za úplné odstranění ženské obřízky, které se snaží vznášet co nejvíce námitek proti této tradici. Kromě způsobů postupné eliminace tohoto tradičního a nábožensky odůvodněného rituálu, je nutné se také zaměřit na změny, které mohou nastat ve společnosti. Co se stane v případě úplného odstranění ženské obřízky? V případě Súdánu může odstranění takovéto kontroverzní praxe způsobit celou řadu politických problémů. Dalším příkladem může být na jedné straně odůvodnění obrany svobody žen a na straně druhé, jak obhájit islámský výklad ženské role, která je ve společnosti omezená.

Díky těmto značně rozdílným zájmům je třeba jednat velmi taktně a velmi sofistikovaným způsobem při řešení tohoto problému. Je třeba se zaměřit nejen na odstranění ženské obřízky, ale i na důsledky, které odstranění může přinést, a které jsou tak často ignorovány.

4 ZÁVĚR

Lidská práva v souvislosti s ženskou obřízkou jsou celosvětovým fenoménem. Důvody k obřízce se v různých částech světa liší, stejně tak i způsob jejího provedení. Přestože většina západního světa ženskou obřízku odsuzuje jakožto barbarský čin, objevují se názory, které nabádají, aby se proti tomuto fenoménu bojovalo odlišnou metodou. Podle některých mají nejprve místní úřady zajistit hygieničtější podmínky a lékařský dohled nad celou procedurou, aby nedocházelo ke zbytečným úmrtím a infekcím a až poté se snažit na jednotlivá etnika, vykonávající tento rituál, aby opustily od realizace této praxe. Zda tento způsob přiměje jednotlivá etnika k opuštění konceptu ženské obřízky, jakožto rituálu přípravy dívky na manželství a záruky manželské věrnosti není jisté.

Ve společnostech, kde se praktikuje ženská obřízka, můžeme vidět prvky kultury, které obsahují určité přesvědčení, normy chování, rituály, že praxe, kterou vykonávají je v tomto případě něčím, co jim samotným nepřijde jako utlačování lidských práv, ale naopak něco, co je dělá tím, kým jsou. Etnika praktikující ženskou obřízku sdílejí způsoby jak žít a mají tendenci přemýšlet stejným způsobem. Nicméně, kultura se učí a děti se učí kulturu od dospělých. Ženská obřízka je v tomto případě podporována staletou tradicí a falešnou vírou, a je udržována chudobou, negramotností a nízkým postavením žen v těchto společnostech.

Ženská obřízka je pevně spojena s myšlenkou identity, sexuality, genderu a moci. Dívky, které podstoupily tento zákrok, jsou ve svých společnostech považovány za „ženy“, naopak dívka, která zákrok nepodstoupí, je ze své společnosti vyřazena s tím, že není dostatečně kvalifikována k tomu, aby uzavřela sňatek s mužem a stala se matkou.

Díky těmto postojům k ženské obřízce, je velice pravděpodobné, že tato tradice zůstane ještě na dlouhou dobu hluboce zakořeněna ve společnostech, které považují ženskou obřízku za krok k tomu, aby byly schopné stát se právoplatnou ženou a budoucí manželkou. Samy ženy jsou přesvědčeny o tom, že je ženská obřízka zdravotně nezávadná, ba naopak.

Přestože je ženská obřízka díky mnoha organizacím, včetně Světové zdravotnické organizace (WHO), celosvětově zavržena a na některých místech i legislativně zakázána, je i přesto ve většině afrických zemí stále praktikována. Ovšem je velice problematické tomuto trendu zabránit. Pokud nebudou chtít, sami aktéři tohoto krvavého a bolestivého rituálu, tuto tradici přestat praktikovat, nemůžeme proti tomu nijak účinně bojovat. Můžeme jen přihlížet a snažit se tento rituál alespoň v něčem pozastavit, nejlépe v oblasti hygieny a lékařské pomoci dívkám, které obřízku podstoupí. A proto musíme mít stále na zřeteli, že nelze pochopit význam bez kontextu. Snaha o vyhlazení ženské obřízky, tam kde je většina obyvatelstva negramotná a společenské postavení ženy je zde, oproti západnímu postavení ženy, úplně rozdílné, je běh na dlouhou trať.

Cílem mé práce bylo nastínit problém ženské obřízky v souvislosti s lidskými právy. Hlavním tématem mé práce byla debata ohledně násilí páchaného na ženách, konkrétně vykonáváním praktiky, kterou Západ odsuzuje a spatřuje v ní něco nepochopitelného a velice brutálního. Zajímala jsem se o problém ženské obřízky z pohledu Západu – tedy snahy o to, jak zabránit dalšímu obřezávání dívek, většinou na Africkém kontinentu a Arabských zemích. Zabývala jsem se také tématem lidských práv. Jak pohlíží na vykonávání této tradice a jak je koncept lidských práv propojen s antropologií. Doufám, že jsem splnila cíle mé práce, tedy rozebrat spojení ženské obřízky a lidských práv. Tato práce je pouze stručným uvedením do problému ženské obřízky. Musíme do budoucna počítat s tím, že fenomén ženské obřízky se nemění jen s tím, jak se

mění společnosti, které tuto tradici vykonávají, ale také s tím, jak se mění naše kultura.

5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARFIELD, T. (ed.): 1997 - The Dictionary of Anthropology. Oxford: Blacwell Publishing

DAVIS, K., McCAFFETY, CH.: 2005 – Female Genital Mutilation. United Kindom

EL SAADWII, N.: 1980 – The Hidden Face of Eve: Woman in the Arab Word. New York

GENNEP, A.: 1991 - Přejchodové rituály: Systematické studium rituálů. Praha: Nakladatelství Lidové noviny

KLICPEROVÁ, L., ŠILHOVI, O. a V.: 2010 - Afrika v nás. Praha: Mladá Fronta

KOUŘILOVÁ, I., MENDEL, M.: 2003 - Cesta k prameni. Fatwy islámských učenců k otázkám všedního dne. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky

LEVINE, R. A. : 1932 – Nyansongo and Gussi community in Kenya

MACHALÍK, T., ZÁHOŘÍK, J., eds.: 2007 - Viva Africa 2007, FF ZČU v Plzni, Ústí nad Labem: nakladatelství Vlasty Králové

PARKER, M.: 1999 - Female circumcision and cultures sexuality. London: Routledge

SILVERMAN, E.: 2004 - Anthropology and circumcision. Annal Review of Anthropology. Vol. 33: 419-445

SKUPNIK, J.: 2007 - Kultury sexuality: Západ a ženská obřízka. Brno: Nadace Universitas, Akademické nakladatelství CERM, Masarykova univerzita

TOŠNER, M.: 2007 – Přehledové studie 07/5. CAAT

TOŠNER, M.:2012 – Aplikovaná antropologie a doména lidských práv. In: Hirt, T. (ed) a kol.: Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie. ZČU

TOUBIA, N.: 2000 – Female Genital Mutilation: A Practical Guide to Worldwide Laws and Policies. New York

TURNER, V.: 1970 – The Forest of Symbols. New York: Cornell University Press.

VOKROVÁ, D.: 2007 – Circumcision or Mutilation. Dialogue over Female Circumcision. In: Machalík, T. a Záhořík, J. (eds.): Viva Africa 2007. ZČU

Internetové zdroje:

<http://unhchr.ch/udhr/lang/czc.html>

www.lidskaprava.cz

www.OSN.cz

www.wikipedia.cz

www.who.int/en/

www.caat.cz

6 RESUMÉ

The work, entitled Female circumcision as a human rights issue deals with the issue of female circumcision in terms of cultures that practice it and the Western response to it. The first chapter is devoted to general information such as the definition of the concept, typology, and health aspects of female sexuality after surgery. The second chapter describes the various speculative variants of circumcision, female circumcision in the country, aesthetic and hygienic reasons and circumcision connection with religion and rituals. The third chapter outlines the current debate and the issues that are discussed on a global scale, and its efforts to eradicate.

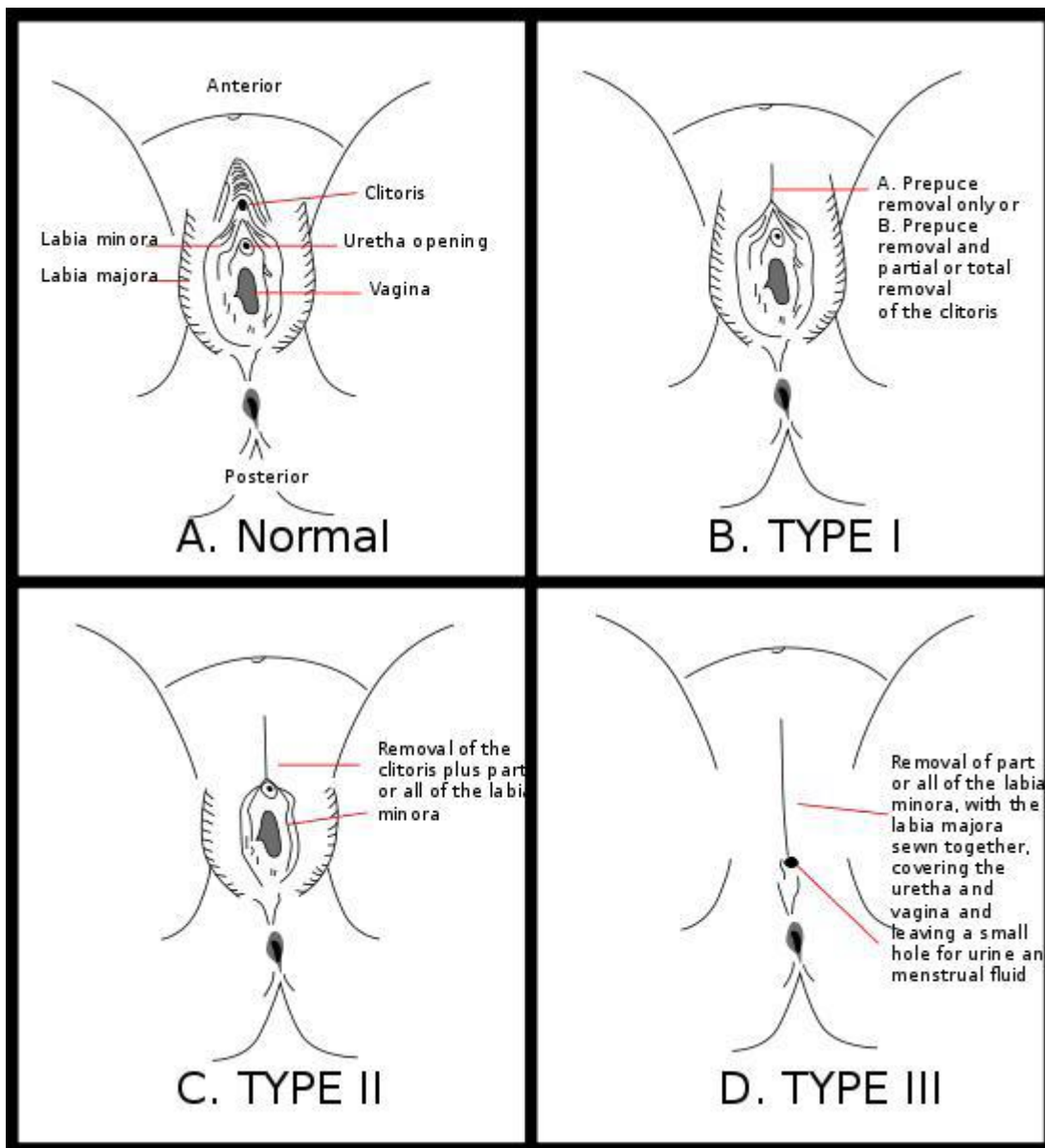
7 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I. Typy ženské obřízky

Příloha II. Mapa rozšíření FGM

Příloha I.

Typy ženské obřízky

Zdroj: WIKIPEDIA. *FGC Types*. [online]. [cit. 2013-19-04]. Dostupné na WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:FGC_Types.svg>.

